

**ФАХОВІ МОВИ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ:
ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ****LANGUAGES FOR SPECIAL PURPOSES IN MODERN LINGUISTICS
AND TRANSLATION STUDIES: A FUNCTIONAL-PRAGMATIC PERSPECTIVE****Курбаль-Грановська О.О.,**
*orcid.org/0000-0002-2635-4689**доктор філософії,
старший викладач кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету*

Стаття присвячена комплексному аналізу проблематики фахових мов (мов спеціального призначення, Languages for Special Purposes – LSP) у сучасній лінгвістиці та перекладознавстві. Визначено місце фахових мов у системі національних мов і з'ясовано їхні основні функції – комунікативну, номінативну, інформаційну та когнітивну. На основі праць українських (Т. Кияк, І. Кочан, Л. Луковенко) та зарубіжних дослідників (L. Hoffmann [6], M. Cabré [4], R. Temmerman [8], J. Sager, L. Bowker [3], B. Džuganová [5]) простежено еволюцію наукових підходів до трактування терміна «фахова мова» – від функціональної концепції Празького лінгвістичного гуртка до сучасної когнітивно-прагматичної парадигми. Розкрито взаємозв'язок між фаховими мовами і загальнонаціональною мовою, обґрунтовано специфіку фахових мов як функціональних підсистем, у межах яких реалізується принцип стандартизації, точності та нейтральності мовних засобів.

У статті проаналізовано основні класифікаційні підходи до типології фахових мов – за рівнем абстрактності, сферою функціонування, предметною належністю, функціональним призначенням. На основі концепцій Л. Хоффмана та Е. Вюстера уточнено поняття горизонтальної та вертикальної класифікації LSP. Окрему увагу приділено термінологічній лексиці як ядру фахових мов, що виконує ключову роль у формуванні терміносистем та забезпеченні когнітивної структури знань. Розглянуто специфіку терміна як мовного знака, який поєднує поняття й акустичний образ, а також його основні ознаки – системність, точність, нейтральність і дефінітивність.

На основі узагальнення українських і зарубіжних студій сформульовано авторське визначення фахової мови як структурованої сукупності мовних засобів, що використовуються для передавання, осмислення та інтерпретації спеціалізованих знань з метою оптимізації комунікації між фахівцями певної професійної сфери.

Підкреслено значення фахових мов у контексті перекладознавства, де вони виступають базою для точного відтворення спеціалізованих понять іншою мовою, а також у лінгводидактиці – як засобу формування професійної комунікативної компетенції. Новизна дослідження полягає у синтезі функціонального, когнітивного й прагматичного підходів до визначення фахової мови як структурованої сукупності мовних засобів, що забезпечують вираження, передачу та інтерпретацію спеціалізованої інформації в певній галузі знань. Результати можуть бути використані у викладанні термінологічних дисциплін, розробленні фахових словників і вдосконаленні перекладацьких стратегій у роботі з науковими текстами.

Ключові слова: фахова мова, термін, терміносистема, функціональний підхід, когнітивне термінознавство, перекладознавство, прагматика.

The article provides a comprehensive analysis of the concept of Languages for Special Purposes (LSP) within modern linguistics and translation studies. It defines the role of LSPs in the system of national languages and identifies their main functions – communicative, nominative, informational, and cognitive. Drawing on the works of Ukrainian (T. Kyiak [1], I. Kochan [2], L. Lukovenko) and foreign scholars (L. Hoffmann [6], M. Cabré [4], R. Temmerman [8], J. Sager, L. Bowker [3], B. Džuganová [5]), the study traces the evolution of the notion of “specialized language” from the functionalist ideas of the Prague Linguistic Circle to the modern cognitive-pragmatic paradigm. The interrelation between LSPs and general language is analyzed, with an emphasis on the systemic, standardized, precise, and neutral nature of professional communication.

The article reviews major typological approaches to the classification of LSPs based on their level of abstraction, sphere of functioning, and functional orientation. According to the frameworks of L. Hoffmann [6] and E. Wüster [9], both horizontal and vertical models of LSP classification are discussed. Particular attention is given to terminology as the lexical core of specialized languages and to the structural features of terms as linguistic signs combining conceptual and phonetic components. Their main characteristics – systematicity, accuracy, neutrality, and definitional precision – are highlighted.

The research offers an integrative definition of an LSP as a structured system of linguistic means used for expressing, transferring, and interpreting specialized knowledge, thereby optimizing communication among professionals in a specific field.

The study highlights the significance of specialized languages for translation studies, where they serve as a foundation for accurate transmission of domain-specific concepts across languages, as well as for linguodidactics, enhancing professional communicative competence. The novelty of the research lies in synthesizing functional, cognitive, and pragmatic perspectives to define an LSP as a structured linguistic system enabling the representation, transfer, and interpretation of specialized knowledge. The findings are applicable in translation pedagogy, terminology management, lexicography, and professional communication training.

Key words: language for special purposes, terminology, term system, functional approach, cognitive terminology, translation studies, pragmatics.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Мови спеціального призначення (Languages for Special Purposes, LSP), або фахові мови, є одним із провідних напрямів сучасної лінгвістики та перекладознавства, що поєднує комунікативно-прагматичний, термінологічний, когнітивний та соціолінгвістичний аспекти. Їхнє становлення і розвиток безпосередньо пов'язані з вимогами суспільства до точності, стандартизації й ефективності професійного спілкування [1, с. 143].

Зростання обсягу наукової інформації, розвиток технічного прогресу, а також посилення міждисциплінарної комунікації зумовлюють підвищений інтерес до дослідження закономірностей функціонування фахових мов у різних галузях знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Від середини XX століття поняття language for special purposes стало невід'ємною складовою термінознавчих студій, про що свідчать праці L. Hoffmann [6], J. Sager, M. Cabré [4], R. Temmerman [8], а також систематичні європейські симпозиуми LSP. Перший із них відбувся у Відні 1977 року, а ювілейний 20-й симпозиум, проведений у 2015 році, був присвячений темі “Multilingualism in Specialized Communication: Challenges and Opportunities in the Digital Age” [7].

Сучасна наукова картина світу вимагає дедалі більшої інтеграції мовознавчих, перекладознавчих і когнітивних підходів до аналізу фахових мов. Особливої ваги набувають питання розмежування фахової та загальнонаціональної мови, визначення її статусу як функціонального різновиду або окремої підсистеми, а також дослідження механізмів номінації спеціальних понять у професійному мовленні [4, с. 25].

Науковий інтерес до LSP зумовлений тим, що фахові мови становлять основу для термінотворення, стандартизації наукової комунікації, розробки фахових словників і формування мовних компетентностей перекладача. Як зазначає Т. Кияк, саме фахова мова є тим “мостом” між загальнонавчальною мовою і мовою науки, де точність поєднується з комунікативною гнучкістю [1, с. 41].

Формулювання мети і завдань дослідження. Метою статті є комплексне осмислення функціонально-прагматичних засад фахових мов у сучасній лінгвістиці та перекладознавстві з урахуван-

ням еволюції їхнього теоретичного осмислення в українській і зарубіжній науковій традиції.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

1) простежити історію становлення поняття фахова мова у вітчизняній та європейській лінгвістиці;

2) окреслити основні ознаки й функції фахових мов як функціональних підсистем національних мов;

3) проаналізувати критерії класифікації фахових мов за предметними, функціональними та структурними ознаками;

4) визначити роль термінологічної лексики як ядра фахових мов і засобу спеціалізованої номінації;

5) сформулювати інтегративне визначення поняття фахова мова в аспекті сучасної прагмалінгвістики й перекладознавства.

Методологічну основу становлять положення праць Т. Кияка [1], І. Кочан [2], М. Cabré [4], R. Temmerman [8], L. Hoffmann [6] та ін., у яких фахові мови розглядаються як динамічні системи спеціалізованих номінацій, що відображають логіку професійної діяльності людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мови спеціального призначення (фахові мови) є одним із центральних напрямів дослідження у сучасній лінгвістиці, що перебуває на перетині термінознавства, прагмалінгвістики, когнітивної семантики та перекладознавства [4, с. 25]. Їхня поява і функціонування безпосередньо зумовлені потребами суспільної практики, адже саме фахові мови забезпечують точне й стандартизоване передавання професійно релевантної інформації між фахівцями певної галузі [1, с. 40].

Починаючи з середини XX століття, питанням структури та функцій LSP присвячено низку праць західноєвропейських учених (L. Hoffmann [6], J. Sager, M. Cabré [4], R. Temmerman [8], L. Bowker [3], B. Džuganová [5]). Важливість цих досліджень підтверджується проведенням міжнародних симпозиумів з проблем фахових мов – зокрема, Європейського симпозиуму LSP, перший з яких відбувся у Відні 1977 року, а двадцятий, ювілейний (2015), був присвячений темі Multilingualism in Specialized Communication: Challenges and Opportunities in the Digital Age [3].

Поняття фахова мова уперше введено у науковий обіг представниками Празького лінгвістичного гуртка, які започаткували функціональний

підхід до вивчення одиниць різних структурних рівнів мовної системи [6, с. 14]. цьому підході основним критерієм класифікації мовних систем виступає їхнє функціональне призначення. Відповідно до нього, мови поділяються за сферами комунікативного вжитку, що зумовлює виникнення численних підсистем загальнонаціональної мови – фахових мов.

У німецькомовному термінологічному полі функціональний аспект закріплений у самій внутрішній формі слів-комполітів на позначення професійного вживання: *Fachsprache*, *Berufssprache*, *Gruppensprache*, *Standessprache* тощо [6, с. 104]. У французькій термінології аналітичні звороти також відтворюють конкретну сферу функціонування, наприклад: *français médical*, *français juridique*, *français chimique* [9, с. 73].

В англійській традиції термін *language for special purposes* або *languages for specific purposes* позначає варіант національної мови, орієнтований на комунікативні потреби певної професійної спільноти. В українському термінознавстві усталеним є термін фахова мова, що є калькою з німецького *Fachsprache* [2, с. 19].

Функціональне розуміння фахової мови відображено в одному з перших визначень, запропонованому В. Шмідтом, який трактував її як засіб оптимального порозуміння між спеціалістами певного фаху [6, с. 17]. Це визначення заклало підґрунтя до розвитку прагматичного підходу, який розглядає фахову мову як інструмент досягнення ефективного професійного спілкування.

З погляду комунікативно-прагматичної парадигми, фахова мова виконує три головні функції: комунікативну, номінативну та інформаційну [8, с. 25].

- Комунікативна функція полягає у забезпеченні взаєморозуміння між фахівцями певної галузі.

- Номінативна – у позначенні спеціальних понять, предметів, процесів і явищ.

- Інформаційна – у передачі науково-технічних знань у стандартизованій формі.

Українські дослідники (Т. Кияк, І. Кочан, Л. Луковенко) відзначають, що фахова мова є динамічною системою, у межах якої відбувається постійне оновлення термінологічного фонду, зумовлене розвитком науки, техніки та соціальних комунікацій [1, с. 45; 5, с. 33].

Класифікація фахових мов залишається дискусійним питанням сучасного термінознавства. Л. Hoffmann [6] пропонує класифікацію за предметною належністю, виділяючи декілька рівнів у межах однієї фахової мови за чотирма критері-

ями: специфіка мовних засобів, рівень абстрактності, учасники комунікативного акту та сфера функціонування [6, с. 324].

За рівнем абстрактності фахові мови поділяються на п'ять видів:

- 1) мови теоретичних фундаментальних наук (найвищий ступінь абстрактності);
- 2) мови експериментальних наук;
- 3) мови прикладних наук і техніки;
- 4) мови матеріального виробництва;
- 5) мови сфери обслуговування.

Подібну типологію запропонував Е. Вюстер, який розглядає мови для спеціальних цілей як інструменти структуризації знань у певних предметних галузях [9, с. 27]. Інші дослідники, зокрема М. Cabré [4] та R. Temmerman [8], уточнюють, що горизонтальна класифікація фахових мов здійснюється за предметними ознаками (наукові, технічні, соціальні галузі), а вертикальна – за рівнем формалізації й типом комунікативної ситуації. Вертикальний поділ має допоміжний характер, оскільки визначає рівень спеціалізації мовлення у межах певної професійної спільноти.

Українські вчені (Т. Кияк, І. Кочан, Л. Луковенко) пропонують класифікацію лексики фахових мов за ступенем наближення до ядра терміносистеми. Вони виділяють:

- 1) терміни певної галузі з власною дефініцією;
- 2) міжгалузеві загальнонаукові терміни;
- 3) професіоналізми або напівтерміни;
- 4) професійні жаргонізми [1, с. 46; 5, с. 34].

Такий поділ дає змогу простежити межу між науковою та професійною комунікацією, а також визначити ступінь стандартизації лексичних засобів у кожній підсистемі.

Проблема терміна і термінології посідає центральне місце у дослідженні фахових мов. Термінологічна лексика становить ядро будь-якої фахової мови, оскільки саме вона виконує основну номінативну функцію – позначення спеціальних понять і процесів [8, с. 18].

За визначенням М. Cabré [4], термін є одиницею мови для спеціального спілкування, що поєднує семантичний, когнітивний і комунікативний аспекти [8, с. 33]. R. Temmerman [8] наголошує, що термін не є статичною одиницею, а відображає когнітивну структуру знання, яка формується у межах певної професійної спільноти [5, с. 41].

Т. Кияк розглядає термін як мовний знак, що має чітке поняттєве наповнення та виконує дефінітивну функцію у межах наукового дискурсу [1, с. 44]. І. Кочан підкреслює системний характер термінології, який проявляється у взаємозв'язках між термінами всередині певної терміносистеми [2, с. 29].

У межах когнітивного термінознавства (Temmerman [8], 2000; Cabré [4], 1999) термінологія розглядається не лише як сукупність назв понять, а як відображення способів концептуалізації спеціалізованих знань у мові. Такий підхід дозволяє аналізувати термін як частину мовної картини світу певної професії, у якій поєднуються номінативна точність і прагматична доцільність [5, с. 53].

З огляду на це, термін набуває статусу ключової одиниці професійного дискурсу, яка забезпечує когнітивну структурованість знань і ефективність комунікації між фахівцями. Терміносистеми різних галузей тісно взаємодіють між собою, утворюючи міждисциплінарні поля. У цьому аспекті фахові мови не є ізольованими системами, а функціонують як відкриті підсистеми, що перебувають у постійному семантичному обміні з іншими галузями знань [9, с. 86].

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. У результаті проведеного аналізу з'ясовано, що фахові мови є функціональними підсистемами національної мови, призначеними для забезпечення ефективного професійного спілкування та точного передавання спеціалізованої інформації. Їхня поява і розвиток безпосередньо зумовлені комунікативними потребами суспільства, розвитком науки й техніки, а також розширенням міждисциплінарної взаємодії.

Функціонально-прагматичний підхід дозволяє розглядати фахові мови як системи, у межах яких реалізуються три базові функції: комунікативна, номінативна та інформаційна. Комунікативна функція забезпечує взаєморозуміння між фахівцями певної галузі; номінативна – позначення спеціальних понять; інформаційна – структуровану передачу знань.

Класифікаційні моделі, запропоновані L. Hoffmann [6] та E. Wüster [9], а також сучасні когнітивно-прагматичні підходи (M. Cabré [4], R. Temmerman [8]) підтверджують багаторівневу організацію фахових мов, де горизонтальний розподіл відображає предметну диференціацію, а вертикальний – рівень спеціалізації та абстрактності.

Термінологічна лексика, що становить ядро фахових мов, виконує не лише номінативну, а й когнітивну функцію, відображаючи структуру знань певної галузі. Термін як мовний знак поєднує поняттєву і знакову структуру, демонструючи системність, точність, дефінітивність і нейтральність.

Висновки. Оскільки фахові мови є динамічними, відкритими системами, що відображають

не лише структуру знань, але й комунікативні потреби сучасного суспільства. Подальші дослідження у цьому напрямі можуть бути спрямовані на вивчення перекладацьких стратегій відтворення фахових текстів та аналіз когнітивних моделей термінотворення у різних мовах.

Так, студії у царині фахових мов доцільно розвивати у кількох взаємопов'язаних напрямках. По-перше, важливим видається поглиблений аналіз міжмовних кореляцій у системах термінотворення, що дозволить виявити закономірності перенесення та адаптації термінологічних одиниць у процесі перекладу науково-технічних, медичних, юридичних та економічних текстів. Такий підхід сприятиме створенню ефективних моделей інтерлінгвальної еквівалентності, що є особливо актуальним у час глобалізації знань і розвитку міжнародних професійних спільнот.

По-друге, перспективним напрямом постає когнітивно-дискурсивне моделювання фахових мов, орієнтоване на реконструкцію концептуальних картин світу, властивих певним професійним галузям. Дослідження процесів категоризації та концептуалізації у межах терміносистем дасть змогу глибше зрозуміти механізми формування нових понять і шляхів їхнього мовного вираження. Особливо цінним є застосування сучасних когнітивно-семантичних методів, що поєднують аналіз лексико-семантичних полів із моделюванням ментальних структур, які стоять за спеціалізованими термінами.

По-третє, подальшого розвитку потребує корпусний і статистичний аналіз фахових мов у контексті цифрової лінгвістики. Використання великих мовних корпусів і технологій автоматизованої обробки природної мови (Natural Language Processing) дозволяє досліджувати частотність термінів, стійкість термінологічних сполук, специфіку словотворення й синтаксичні моделі у різних типах професійних дискурсів. Це відкриває перспективи створення інтелектуальних термінологічних баз даних, автоматизованих перекладацьких систем і навчальних ресурсів нового покоління.

По-четверте, у межах перекладознавчого аспекту варто приділити увагу порівняльним дослідженням перекладацьких стратегій і трансформацій, характерних для фахових текстів різних галузей. Аналіз адекватності відтворення термінів, абревіатур, епонімів та номінативних структур сприятиме вдосконаленню практики перекладу спеціалізованих матеріалів та формуванню нових методик навчання перекладу у професійній освіті.

Окремої уваги заслуговує лінгводидактичний вимір проблеми – вивчення фахових мов у контексті формування іншомовної професійної компетентності. Інтеграція результатів дослідження LSP у навчальні програми для фахівців різних галузей дозволить підвищити якість мовної підготовки, розвинути вміння працювати з термінологічно насиченими текстами та оперувати спеціалізованими поняттями у міжкультурній комунікації.

Узагальнюючи, перспективним вбачається розроблення інтердисциплінарної моделі дослідження фахових мов, що поєднує когнітивно-лінгвістичні, прагматичні, перекладознавчі та інформаційно-технологічні підходи. Такий синтез дозволить глибше осмислити природу фахових мов як багатовимірного феномену, який одночасно відображає розвиток науки, комунікативні потреби суспільства і динаміку сучасних мовних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кияк Т. Р. Основи теорії термінології : навч. посіб. Київ : КНЛУ, 2006. 184 с.
2. Кочан І. М. Словотвірні норми і термінологія : термінологічний вісник. Львів : Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 2013. 256 с.
3. Bowker L. Hawkins Sh. Variation in the organization of medical terms Exploring some motivations for term choice. London : Academic Press, 2006. 180 p.
4. Cabré M. T. Terminology Theory Methods and Applications. Amsterdam Philadelphia : John Benjamins, 1999. 302 p.
5. Džuganová B. English medical terminology Different ways of forming medical terms. Bratislava : JAHR Publishing, 2013. 120 p.
6. Hoffmann L. Kommunikative Fachsprachenforschung. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1985. 342 p.
7. Multilingualism in Specialized Communication Challenges and Opportunities in the Digital Age : Book of Abstracts of the 20th European Symposium on Languages for Special Purposes 8–10 July 2015 Vienna Austria. Vienna : University of Vienna Centre for Translation Studies, 2015. 136 p.
8. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description The Sociocognitive Approach. Amsterdam : John Benjamins, 2000. 259 p.
9. Wüster E. Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie. Bonn : Romanistischer Verlag, 1979. 431 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025